

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

POLIS

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

Volum VI, Nr. 2 (20), Serie nouă, martie-mai 2018

SUMAR

EDITORIAL	
Războiul patimilor noastre	5
Sabin DRĂGULIN	
ROMÂNIA ÎN MARELE RĂZBOI	
Familia regală a României pe frontul Marelui Război și al Marii Uniri (1916 - 1918)	13
Ștefania DINU	
Între neutralitate și aliniere: aspecte privind politica externă a României la începutul Marelui Război	41
Hadrian GORUN	
România în Primul Război Mondial	53
Dan CARBARĂU	
Contribuția aeronauticii militare române la realizarea și apărarea României Mari	67
Jănel TĂNASE	
Participarea Marinei Române la apărarea Dobrogei în timpul Primului Război Mondial	77
Ioan DAMASCHIN	
Primele acțiuni militare pe Frontul din Dobrogea. Bătălia de la Turtucaia și consecințele acesteia asupra evoluției militare de pe Frontul de Sud	85
Leonida MOISE	
Cooperarea militară româno-rusă în anul 1916	103
Ion GIURCĂ	
Unirea Basarabiei cu Regatul român. Studiu relativ la implicarea militarilor	119
Alexandru OȘCA	
Versuch einer Rekonstruktion von Bismarcks Rolle im Ersten Weltkrieg anhand von zeitgenössischen und heutigen Dokumenten	131
Ursula OLLENDORF	
Les amis nécessaires : Italia e Francia nella Grande Guerra	145
Nicola NERI	

L'«immenso esperimento»	177
Dalle trincee alla post-verità: Marc Bloch e la nascita delle fake news	
Fabrizio FIUME	
Idealul național și războiul pentru Reîntregirea Neamului Românesc	193
Daniel Gheorghe	
VARIA	
Elitele politice din Transilvania	207
în realizarea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918	
Florin GRECU	
„Democratizarea” Armatei regale în procesul trecerii României la regimul totalitar de stânga (1944-1947)	219
Dănuț Mircea CHIRIAC	
Mitul veșnic al panslavismului: A treia Romă	231
Florian BICHIR	
Aśvamedha e Costituzione:	251
il sacrificio rituale nel sultanismo politico contemporaneo	
Gianfranco LONGO	
ARHIVE	
România în Primul Război Mondial. Însemnări	265
Ioana Cristea DRĂGULIN	
Politica Instinctului Națiunei	285
Radu GĂINĂ	
RECENZII	
Pledoarie pentru democrație	297
Sorin BOCANCEA	
Amintiri din vreme de război	299
Cătălin MANEA	
Note despre autori	303
Instrucțiuni pentru autori	311
Instructions to authors	314

ROMÂNIA ÎN MARELE RĂZBOI

Familia regală a României pe frontul Marelui Război și al Marii Uniri (1916-1918)

(The Royal Family of Romania on the front of The Great War and Great Union (1916-1918))

Ștefania DINU

Abstract: *The Great War meant an important and material effort for the Romanian Kingdom, the royal family and the political elite. Finally, this concentrated effort of the whole society brought to the Romanians the joy of achieving the unitary national state, when the three Romanian provinces Basarabia, Bucovina and Transilvania became part of it. The Greater Romania was a dream that came true starting with December 1st, 1918 and at this achievement the royal family had its contribution. Queen Mary was the only one, as Nicoale Iorga and Constantin Argetoianu, said, who strongly believed in the final victory and who did her duty in all the fields: in the trenches among the soldiers, in the hospitals between wounded and sick people, but mostly raising the spirit of those who lived around her and had to decide, in the most dramatical moments, the fate of the country and nation. King Ferdinand stood by the Army announced the political and land reforms, didn't ratify the separate peace with the Central Powers, kept close contact with the leaders of the Romanian emancipation movement of the Romanians from the three provences succedeing to achieve the unification and receiving the titles „Ferdinand the Loyal” and „The Unifier”. The Royal family returned to the capital together with the Romanian and allied armies victorious, amidst the enthusiasm of the liberated population from German occupation. The Union was recognised by the Paris Peace Conference and the royal couple confirmed it by visting Transilvania (1919), Chisinau and Cernauti (1920).*

Keywords: *The Great War, The Great Union, the Royal Family, Greater Romania, the Romanian army*

Introducere

100 de ani de la Marele Război. Un război care a schimbat o lume și mai ales a schimbat destine. Un război pentru care Europa nu era pregătită, cu atât mai puțin România, dar care, la sfârșit a împlinit un vis - visul numit România Mare.

Primul Război Mondial a fost și rămâne un moment de cumpănă în istoria lumii, un moment despre care s-a scris și care a fost analizat de-a lungul timpului din mai multe perspective: diplomatică, politică, militară. În cazul României vorbim despre Războiul de Reîntregire, care a fost pornit în 1916, după doi ani de neutralitate și care a implicat întreaga societate românească.

Problema intrării în război în anul 1916 era una stringentă și presiunile care se făceau asupra României din partea celor două tabere au dus la Consiliul de Coroană de la Cotroceni din 14/27 august 1916, care a hotărât intrarea în Marele Război, de partea Antantei.

Regele a ținut să precizeze că, pentru a lua o asemenea decizie a trebuit să se învingă pe sine (aluzie la faptul că intra în război împotriva țării în care s-a născut), fiind călăuzit numai de interesele superioare ale României. „De la început – mărturisirea regelui – mi-am impus această regulă de conștiință: să fac abstracție de mine însumi, să nu țin socoteală nici de originile mele, nici de familia mea. Să nu văd decât România, să nu cuget decât la ea, să nu exist decât pentru ea. Nu se domnește asupra

unui popor pentru sine, ci pentru acel popor. În aceasta constă onestitatea unui rege”¹. Într-adevăr, regele Ferdinand a făcut abstracție de toate, nu a avut în vedere decât România și s-a convins de necesitatea imperioasă a războiului pentru întregirea țării. Această hotărâre a regelui a făcut însă, ca familia de Hohenzollern să-l socotească trădător de neam, iar împăratul Wilhelm al II-lea să-i retragă gradele militare, onorurile și decorațiile. Fratele regelui, Wilhelm, în calitatea sa de șef al Casei de Hohenzollern-Sigmaringen, l-a șters din cartea membrilor acestei Case, interzicându-i să mai poarte numele de Hohenzollern. Regele Ferdinand a primit cu stoicism această veste, declarând: „Dinastia mea este română! Este o greșeală să afirmi că este străină, germană! Nu, ea este română. Românii nu l-au adus pe unchiul meu Carol să fondeze o dinastie germană la gurile Dunării, ci pentru a fonda o dinastie națională. Cer pentru Casa mea onoarea de a fi îndeplinit misiunea pe care poporul român i-a încredințat-o”².

În aceste momente grele, regina Maria a fost alături de regele Ferdinand, sprijinindu-l în decizia pe care o luase. Astfel, în amintirile sale, regina Maria scria: „vedeam de mult că ceasul se apropia și că Nando nu putea fi scutit de îngrozitoarea jertfă ce trebuia neapărat să o facă; încercai cu toată dragostea mea să-l ajut să privească în față cea mai mare durere a vieții lui, lupta împotriva țării lui natale; în adevăr, a fost o jertfă covârșitoare, dar, a făcut-o

pentru că înainte de orice, el era regele țării, un bun român, și ajunsese să creadă și el că așa e mai bine³. Tot referitor la acest moment, principesa Ileana scria în amintirile sale: „... nu înțelegeam mare lucru, ascultând pe mama vorbind de războiul care începuse, azi însă știu, ce rol a jucat în anii de neutralitate, pentru că ea putea să spună, ceea ce tata nu putea să spună. Foarte puțină lume a înțeles în ce fel minunat se completau tata și mama în o mie și unul de lucruri; ceea ce tata nu putea spune fiindcă era regele, și ar fi căzut greu în viața politică, mama putea spune sus și tare fără teamă; dacă lumea o critica nu compromitea politica țării⁴. Așadar, cu toate prilejurile, regina Maria, declarase că nu iubește neutralitatea, iar hotărârile regelui de a scoate țara din această stare, și de a intra în război de partea Antantei, nu a făcut decât să îi umple inima de bucurie și să declare la ieșirea regelui din sala de consiliu: „Domnilor, nimeni dintre dumneavoastră, nu își dă atât de bine seama ca mine, cât îl costă pe el aceasta. Sunt mândră de el, și la fel trebuie să fie și România⁵”.

În seara zilei de 14/27 august 1916, ministrul României la Viena a prezentat ministrului de externe al Austro-Ungariei, declarația de război a României, din care se degaja dreptul poporului român de a lupta pentru eliberarea provinciilor istorice din cadrul monarhiei habsburgice și de a asigura unirea acestora cu Regatul României.

A doua zi dimineața a fost difuzată „Proclamația către țară” semnată de regele Ferdinand și de membrii guvernului și în care se arăta: „... războiul care de doi ani a închis tot mai strâns hotarele noastre, a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat ca pentru viitor, numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor⁶”.

Decizia regelui Ferdinand era potrivit numărului din octombrie 1916, al revistei lunare „Current History” a cotidianului american *New York Times* – „... principalul eveniment militar din august 1916. Intrând în război de partea Antantei, românii au adus mai mult cu ei decât armata lor; ei în fapt, serveau avizării lumii neutre că cea mai formidabilă națiune neangajată din Europa, după doi ani de investigație, este sigură că este pierdută cauza Puterilor Centrale⁷”.

În noaptea de 14/15 august 1916, armata română a trecut Carpații, pentru eliberarea românilor din Transilvania. Numai că, ajutorul material, precum și sprijinul militar indirect promise de Antantă nu au fost cele convenite prin convenția militară din 4/17 august 1916; de asemenea, operațiunile militare pe alte fronturi – mai ales în Bucovina și zona Salonic – nu au fost desfășurate pentru a susține ofensiva românească, sprijinul trupelor rusești pe frontul din Dobrogea fiind insuficient. În aceste condiții, îngrijorată cu privire la nereușita Aliaților de a-și ține promisiunea – legată de sprijinirea unei

ofensive sudice – regina Maria a trimis o scrisoare în Anglia, regelui George al V-lea, în care arăta: „poporul nostru este atât de entuziasmat în ce privește partea transilvăneană, încât el este înclinat să nu ia în seamă marele pericol pe care îl reprezintă bulgarii, care sunt soldați buni și ne urăsc cu o ură de moarte. Sper doar că Rusia își va ține promisiunea și nu ne va lăsa. Ar fi dezastruos pentru noi, ca și pentru Antantă, dacă bulgarii nu sunt bătuți. Vreau să înțelegi că, în această clipă, am în vedere cauza generală; bulgarii trebuie să fie bătuți. Aceasta înseamnă căderea Constantinopolului, Serbia salvată, armatele aliaților pe Dunăre. Lasă-mă să-ți spun încă o dată cât sunt de bucuroasă că suntem împreună în aceste vremuri mari și groaznice, și lasă-mă să am sentimentul că ne vom putea îndrepta spre tine în caz de nevoie, întrucât este posibil să avem de înfruntat timpuri foarte grele. Nu mă tem, dar sunt îngrijorată”⁸.

Răspunsul regelui George al V-lea nu a venit mai devreme de o lună și după terminarea campaniei din sud. Confirmând „sacrificiul lui Nando”, el oferea niște sfaturi militare specifice, care deși sensibile, nu aveau în vedere motivul esențial al României de a intra în război: „Te îndemn – îi scria el, reginei Maria – să trimiți mai multe trupe în Dobrogea, făcând din aceasta primul și cel mai important obiectiv al vostru, iar problema Transilvaniei se poate trata când Bulgaria va fi înfrântă: am profundă simpatie pentru tine în îngrijorarea ta”⁹.

„Îngrijorarea reginei Maria” s-a adevărat în scurt timp, în sensul că, deși a luptat cu eroism și spirit de sacrificiu, armata română - copleșită de numărul și mai ales de tehnica inamicului – a fost nevoită să se retragă din Transilvania, apoi din Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

Înainte de părăsirea Bucureștiului de către familia regală, a avut loc o mare tragedie, moartea micului prinț Mircea, care contactase virusul febrei tifoide. Mircea s-a stins din viață în ziua de 2 noiembrie 1916, la Buftea, fiind înmormântat în biserica de la Cotroceni, moartea sa producând reginei o durere incomensurabilă. „Sicriul mic pe care îl învelisem cu o bucată de brocart vechi roșu cu aur – scria regina – a fost coborât sub lespezile bisericii. Îngenunchiai alături de deschizătura căscată. În mine parcă murise tot, și când pașii iarăși în lumina zilei, mă simțeam ca o stafie și toate chipurile ce mă priveau îmi păreau că sunt ale unor stafii. Lumea întregă era moartă”¹⁰. Despre moartea lui Mircea, principesa Nadejde Știrbei consemna: „Micul prinț Mircea, bietul de el, a murit astă-seară la 10, mi-e așa de milă de părinți, să sperăm că veștile de pe front sunt bune, astfel încât, măcar grija asta să fie mai mică. Ceremonie tulburătoare în cea mai mare intimitate, biata regină și regele sunt sfâșiați de durere. Înmormântare la Cotroceni în capelă, încă o zi îngrozitoare pentru bieții părinți”¹¹.

La scurt timp după moartea lui Mircea, la 12/25 noiembrie 1916, familia regală a fost nevoită să

Respect pentru oameni și cărți

părăsească Palatul Cotroceni și Bucureștiul, pentru a se retrage la Iași. „Chinul ce mă aștepta – nota regina Maria – era despărțirea de Cotroceni. Casa care fusese a mea 23 de ani; casa pe care o înfrumusețasem și o împodobisem, casa cu care mă mândrisem și pe care o iubeam”¹².

Durerea cea mare a reginei era aceea că părăsea și proaspătul mormânt al ultimului ei fiu: „... te-am părăsit numai pe tine dintre toți copiii; pe tine cel mai mic, te-am lăsat singur! Mititelule Mircea, poate că ești mult mai puțin stingher decât biata ta mamă pribeagă, care nu îndrăznește să rămână de pază lângă mormântul tău”¹³.

La plecarea de la Cotroceni, regina Maria a lăsat intendentului Steinbach o mică scrisoare, care suna astfel: „Nu știu cine va locui în această casă pe care am iubit-o. Singura mea rugă este să nu se ia florile de pe noul mic mormânt din biserică”¹⁴.

Peste puțină vreme, în ziua de 23 noiembrie/6 decembrie 1916, feldmarșalul german August von Mackensen a intrat în fruntea trupelor germane în București. Referitor la această situație, Alexandru Marghiloman nota: „Germanii devin grozav de aspri și puțin discreți. Ei invadează totul și desigur că, curtenia este în mod voluntar dată la o parte. Pe hârtiile oficiale, titlul ministerial și mențiunea «Regatul României» sunt șterse. Ei zic că oficial Regatul României nu mai există. Au oprit ca să fie pomenit în biserici regele și

chiar să se pronunțe numele lui”¹⁵.

Odată cu ocuparea Bucureștiului și evacuarea regelui, reginei și a guvernului la Iași a început calvarul românilor. „Nu știm unde ne ducem – scria regina Maria în amintirile sale – nimic nu este stabilit. Niciodată în viața mea nu am pornit în felul acesta în necunoscut”¹⁶. Fiind singura membră a familiei regale ușor accesibilă supușilor săi, regina Maria a avut o perioadă grea, pentru că „toți veneau la mine, și ieșenii și cei străini, și toți aveau un motiv de care să se plângă sau pentru care să protesteze. Tot ce puteam face era să nu-mi pierd capul. Și eu însămi eram o refugiată, fără locuință proprie, cu majoritatea posesiunilor mele materiale lăsate la Cotroceni, iar ce aveam cu mine era încă împachetat în geamantane mari în tren. Eu, regina, nu aveam unde să mă duc, deci cum puteam eu da ajutor?”¹⁷.

Retragerea familiei regale la Iași a fost consemnată și de către Ella Filitti în jurnalul său, la 13 noiembrie 1916, în timp ce ea și familia sa s-au retras la Botoșani. Ella, care trăia o frumoasă poveste de dragoste cu principele Carol, era tristă și îngrijorată pentru că principele nu-i scria, erau departe unul de altul, iar la Botoșani începuse să ningă, ceea ce a făcut-o pe Ella să noteze cu nostalgie: „Aici a nins formidabil. Vederea acestui alb frumos, în aceste clipe, m-a făcut să mă simt cumplit de tristă. Ce fericiți eram altădată când așteptam zăpada cu nerăbdare, ca să ne ducem la curse la Sinaia. Doamne ce deosebire! Aceași zăpadă care ne

distra atât, pe care o doream și o iubeam, acum ne umple sufletul de grijă, căci ne gândim la toți acești viteji dragi aflați acolo în frig, luptând și dându-și viața ca să-și salveze țara. Niciodată nu vom putea cinsti memoria acestor eroi, care au luptat și luptă împotriva unui dușman ce le e superior. De ce nu pot fi printre ei? Ce război îngrozitor”¹⁸.

Cu toate acestea, imediat după ce colonelul Ernest Baliff, aghiotantul reginei, a reușit să găsească o casă corespunzătoare, regina și-a început periplul prin spitalele din Iași, pe care le-a găsit dezorganizate, soldații murind nu din cauza rănilor, ci din cauza pneumoniei pe care o contactau, în frigul încăperilor neîncălzite. În aceste condiții, regina Maria a convocat un grup de miniștrii și pe generalul Prezan, care au promis că guvernul și armata vor coopera pentru a grăbi transportul combustibilului. Pe de altă parte, mai rămânea problema igienei publice și a pericolului de boli infecțioase, în special tifosul exantematic, care fusese răspândit de păduchii aduși de săpătorii de tranșee mongoli, care veniseră împreună cu armata rusă¹⁹.

Lupta reginei Maria pentru punerea la punct a spitalelor și a serviciului de ambulanță a fost una aprigă, ea reușind în cele din urmă să obțină numirea doctorului Ioan Cantacuzino ca șef al departamentului de organizare sanitară „organizare care se afla într-o stare haotică, în timp ce tifosul exantematic se răspânda în mod îngrozitor. Intrigile politice se înteteau mereu și

cu toate că, la un moment dat, socotisem numirea lui ca un lucru câștigat, văzui deodată că mă înșelasem și că trebuia să iau lupta de la început. Aceasta mă duse aproape la marginea deznădejdiei. De ce să se amestece în toate politica și dușmăniile personale?”²⁰.

Regina a organizat serviciul de ambulanțe „Regina Maria”, sub conducerea lui Jean Chrissoveloni, însă spre surprinderea ei, armata dorea să-i rechiziționeze automobilele de ambulanță și să le amestece cu cele ale unităților militare, ceea ce ar fi însemnat sfârșitul muncii de organizare a acestui serviciu. Ajunsă la capătul puterilor, reginei nu-i mai rămânea decât prezența copiilor și petrecerea unor clipe liniștite alături de ei. Princesesa Ileana, pe atunci în vârstă de opt ani încerca să-i aducă mângâiere, regina scriind că „... este un copil drăgălaș, încântător, cu o inimă uimitor de iubitoare pentru vârsta ei”²¹.

De altfel, în însemnările sale *Trăiesc din nou*, princesesa Ileana își amintea referitor la perioada Marelui Război că situația în Moldova era dramatică: erau la Iași mai mult de 300.000 de refugiați, se găsea foarte puțin combustibil, mâncarea nu era de ajuns, epidemiile de tifos și febră tifoidă bântuiau, iar în spitale erau câte doi sau trei pacienți într-un pat. „Ani de-a rândul – scria princesesa Ileana – am revăzut în coșmar «procesiunea» funerară pe care de atâtea ori am văzut-o pe când eram copil, în Iași: calul costeliv trăgând o căruță obișnuită, în care fuseseră stivuite

Respect pentru oameni și cărți

cadavre. În partea din față a căruței era așezată o scândură grosolană, formând astfel o banchetă pe care stătea, alături de un preot în odăjdiiile lui, și un soldat trompetist. Într-o zi când căruța a trecut prin dreptul geamului nostru, m-am uitat la ea, întrebându-mă cum putea un biet animal slăbănog să tragă după el o încărcătura atât de grea. Dar deodată calul s-a oprit și s-a prăbușit mort între osii. Căderea lui a provocat răsturnarea căruței, și cadavrele goale s-au răspândit țepene pe stradă. Îmi mai amintesc cum cavaleriștii din garda noastră s-au grăbit să dea ajutor, în timp ce mă îndepărtam de lângă fereastră, alergând să caut mângâiere lângă căluțul de lemn pe care îl adusesem de la București; fusese jucăria favorită a frățiorului meu Mircea, care murise cu o lună înainte ca noi să fim nevoiți să plecăm de acasă”²².

Alte amintiri ale principesei, de această dată mai frumoase, erau legate de faptul că urmarea munca mamei și a surorilor sale în spitale, prilej cu care s-a împrietenit cu colonelul Anderson, șeful Crucii Roșii americane în România, fiind foarte mândră să fie interpretă atunci când distribuia provizii și organiza acțiuni de binefacere în orașe și sate. Ofițerii americani și englezi cu care tânăra principesă se împrietenise au fost, conform însemnărilor ei, principala cauză pentru care ea nu a mai crezut în Moș Crăciun. Iată cum relatea principesa această amintire: „ca să nu fiu dezamăgită că nu voi primi cadouri, părinții îmi spusese

că Moș Crăciun nu va putea trece peste liniile germane ca să vină la Iași; așa că am împrăștiat această veste printre prietenii mei, soldații englezi și americani, cu ocazia unei petreceri de Crăciun la care fusesem invitată. Ei au fost cam șocați la auzul unei asemenea vești și mi-au spus că erau siguri că greșeam; erau siguri că Moș Crăciun va reuși să treacă de nemți. În noaptea aceea, în dormitorul nostru înghesuit, m-am trezit auzind niște zgomote înăbușite și, privind pe furiș, printre gene, am văzut câțiva dintre prietenii mei ofițeri umplând un ciorap cu cadouri pentru mine, în timp ce mama îi privea. Deodată mi-am dat seama că niciodată nu a existat un Moș Crăciun, că familia mea îmi umplea dinainte ciorapul cu cadouri; dar m-am gândit că și acum trebuia să mă port ca și cum nu aș fi știut de acest lucru. Așa că am rămas cuminte în pat, prefăcându-mă că dorm, până când au plecat, și apoi am adormit de-a binelea”²³.

A doua zi dimineața, principesa a găsit în ciorap pungi de tutun, o tabacheră din lemn, o monedă din aur, o ciocolată, stelute englezești și americane. „Mi-au plăcut toate – nota Ileana – în ciuda dezamăgirii pe care o simțeam pentru că nu mai puteam crede în Moș Crăciun, dar am avut grijă să le spun ofițerilor mei că, într-adevăr Moș Crăciun a venit. Acum sunt sigură că ceea ce le-am spus era mai adevărat decât credeam atunci, pentru că efortul pe care acești oameni plini de tot felul de griji și neliniști l-au făcut pentru o